

PRIKAZ KNJIGE (BOOK REVIEW): Nat Dyer, *Ricardo's Dream, How Economists Forgot the Real World and Led Us Astray* (2024)

Ivan Radanović¹, ivanradanovic@hotmail.com

Tema knjige **Ricardo's Dream** su život i rad Davida Rikarda kao začetnika apstraktnog modeliranja u ekonomiji. Istražujući uticaj i posledice Rikardovih ekonomskih ideja, autor knjige, istoričar Net Dajer tvrdi da je oslanjanje na apstraktne, nerealistične ekonomske modele donelo više štete nego koristi. Ključni problemi današnjice, od klimatskih promena do nejednakosti, zahtevaju pristup koji ih posmatra u punoj složenosti.

„Ekonomija je isuviše važna da bi se prepustila ekonomistima”, izjavili su dobitnici Nobelove nagrade za ekonomiju 2019. godine Ester Duflo i Abidžit Banerdži, ističući opasnost od suženog pogleda na svet koji često krasi uticajne ekonomiste.

Već dvesta godina, ekonomisti se pri objašnjavanju oslanjaju na teorijske modele. Njihova svrha je da pomognu u analizi stvarnosti otklanjem manje važnih detalja. Problem se javlja kada se otklone važni aspekti stvarnosti, a upravo to se prečesto događa.

To je nadahnulo Neta Dajera, istoričara sa master diplomom iz međunarodnih odnosa, da napiše knjigu o životu, radu i uticaju engleskog ekonomiste i brokera Davida Rikarda (1772-1823) na savremenu ekonomiju. Njegovi ključni doprinosi bili su popularizacija ekonomskog modeliranja i koncept komparativnih prednosti.

Život je scena, a modeli reflektori

Dajer se bavi i jednim i drugim. Značaj modela približava analogijom sa reflektorima u pozorištu. Kada se svetlosni snop uperi u dešavanje na sceni, tada vidimo jasno i možemo nešto da zaključimo. Za to vreme, ostatak scene ostaje u mraku. Nekada je to smisljeno, kao kada se izmeštanje rekvizita ili pokreti statista sakrivaju od pažnje. „Važno je ko upravlja reflektorom”, piše Dajer.

Slično je u ekonomiji. U pravom kontekstu modeli su važni i dobri ali, kada se zloupotrebe, ostajemo u neznanju. Autor piše da neki od najuticajnijih ekonomskih modela nisu „uperili svetlost” u ključne aspekte stvarnosti, već su poslužili za masovno skretanje pažnje (Weapons of mass distraction).

Knjiga ima tri dela. U prvom se istražuje život Davida Rikarda, počev od konteksta u kome se obogatio na berzi nakon bitke kod Vaterloa 1815, a

---

¹ Narodna banka Srbije, Nemanjina 17, 11000 Beograd, Republika Srbija

onda posvetio pisanju o političkoj ekonomiji. Puno pažnje posvećeno je konceptu komparativnih prednosti. Prema njemu, zemlje imaju korist od trgovine jer im omogućava da se specijalizuju za ono dobro čiji je oportunitetni trošak proizvodnje u toj zemlji najniži (Mankju, 2008).

Uspón hegemonije

To je poslužio kao dokaz u prilog trgovinske globalizacije. Rikardo je opisao istorijski autentičnu trgovinu između Portugalije (vino) i Engleske (pamuk), ozvaničenu 16. decembra 1703. godine. Taj trgovinski sporazum sadržao je svega tri člana ispisana na latinskom, kojima je određeno da Portugalija dozvoli uvoz engleskih pamučnih proizvoda, a Engleska uvoz portugalskih vina, po carini za trećinu nižoj od carine na francuska vina. Iako je Engleska efikasnija i u proizvodnji vina i u proizvodnji pamuka, komparativne prednosti nalažu da se specijalizuje za pamuk, a uvozi portugalsko vino. Sa druge strane, Portugalija treba da se specijalizuje za vino i obustavi postojeću proizvodnju pamuka.

Ovaj proto-model uticajan je zbog implikacije da tržište donosi blagostanje svima. Kada je tako, trgovina postaje neka vrsta etičke obaveze, kako bi se osigurao mir među narodima. Bolje blagostanje nego mržnja. Ipak, Dajler pokazuje da priča o anglo-portugalskoj trgovini sakriva mnoge stvari, a prevashodno to da je, u to vreme, Portugalija faktički bila britanska kolonija. Portugaliji je pretio napad Francuske, a Engleska je stekla prevlast na Atlantiku, što uključuje i besplatno prisvajanje južnoameričkih resursa i, nešto kasnije, trgovinu robovima.

Niti je, dakle, trgovina bila slobodan izbor Portugalaca, niti im je donela korist. Svojevrsnu iznudu model ne pokazuje, kao ni dinamičke posledice raspuštanja proizvodnje pamuka. Autor zaključuje da ni ekonomija ni politika, uzete zasebno, ne nude potpuno razumevanje istorijskih događaja.

Drugi deo knjige posvećen je klasičnoj političkoj ekonomiji na koju Rikardo presudno uticao. Bio je to rani devetnaesti vek, kada je engleska industrijska revolucija bila u zaletu. Gradovi su se, poput metaforičkog Koktauna u *Teškim vremenima* Čarlsa Dikensa (2024), gušili pod fabričkim dimovima a reke su bile smrdljive i crne. Bio je to sirovi kapitalizam, bez skrupula prema siromašnima. Ekonomisti znaju da je Rikardo doprineo ukidanju žitnih zakona (*Corn Laws*) 1846. godine, koji su zbog visokih cena žitarica odgovarali zemljoposedičkoj klasi.

Manje je poznato da se Rikardo zalagao i za ukidanje socijalne pomoći. Smatrao je da, nakon što se spuste cene hrane, treba rešiti problem nadnica. Ukoliko radnik ima jeftiniju hranu, pa još i pomoć od države, to je loše za jedinu društvenu grupu koju je Rikardo smatrao produktivnom – industrijske kapitaliste. Jedini način da im se pomogne bilo je snižavanje troškova inputa. U Rikardovom modelu, jedina promenljiva bile su nadnice već siromašnih radnika.

Nisu svi bili oduševljeni Rikardovim metodom. Žan Batist Sej je pisao da Rikardo isuviše „uopštava svoje premise”, a čak ni njegov najbolji prijatelj Tomas Maltus nije mogao da se složi sa njim. Vremenom, istraživanja su pošla u pravcu koji uzima u obzir istorijske podatke i realističnost pretpostavki.

Jedan od najvećih Rikardovih branilaca bio je Džon Stjuart Mil (1806-1873), čiji je otac Džejms ubedio Rikarda da uđe u politiku i napiše danas klasično delo *O principima političke ekonomije i oporezivanja* (1817). Opisujući to vreme, Dajer otkriva vezu između Rikardove ekonomske teorije i ličnog iskustva brokera na berzi, gde uspeh traži individualizam, proračunatost i maksimiranje lične koristi. Ono mu je poslužilo da oblikuje princip „ekonomskog čoveka”, često pripisivan Adamu Smitu.

Krajem devetnaestog veka, marginalistička revolucija skrajnula je Rikardovo gledište, a naročito radnu teoriju vrednosti. Ipak, Alfred Maršal (1842-1924), profesor i autor čuvenog udžbenika *Principi ekonomije* re-integrirao je druge Rikardove ideje u novu ekonomsku teoriju. Tako je on, prema Dajeru, „podigao Rikardov barjak na lakše odbranjiv položaj” (str. 141). Taj položaj je, početkom dvadesetog veka, bio neoklasična ekonomija.

Nakon Velike depresije, ekonomska stvarnost (krah realne privrede, ratna ekonomija, kejnzijanska država blagostanja) uzdrmla je neoklasičarski pogled na svet, da bi ga smenio sistem Džona Majnarda Kejnsa. U obranu neoklasike stao je ekonomista Pol Samjuelson (1915-2009), pokušavši da je pomiri sa kejnzijanzmom na osnovu nove metodologije. Ekonomija je postala više matematička i – više rikardijanska.

U trećem delu knjige, Dajer opisuje kontekst razvoja ekonomskog modeliranja i njegovog uticaja na stvarni svet počev od šezdesetih godina prošlog veka. U to vreme je i sama reč „model” preneti iz fizike, što se pripisuje holandskom ekonomisti i matematičaru Janu Tinbergenu. I Samjuelson i Tinbergen – dobitnici Nobelove nagrade za 1969. odnosno 1970. godinu – su obožavali matematičke modele i metodološki pozitivizam.

Moć nestvarnog

Iako će Samjuelson uticati na ekonomiste tokom čitavog dvadesetog veka, apstraktnu metodologiju nije niko branio kao čikaški ekonomisti, na čelu sa Miltonom Fridmanom (1912-2006), ikonom ekonomskog neoliberalizma. U čuvenom radu *Eseji o pozitivnoj ekonomiji* tvrdio je da realističnost pretpostavki uopšte nije merilo kvaliteta ekonomske teorije. Naprotiv – jedino je važno da teorija ima moć predviđanja (Blaug, 2017).

Tako su se generacije ekonomista, pod okriljem Fridmanovog autoriteta, počele da služe modelima razvedenim od stvarnosti. To je koincidiralo sa usponom političkog neoliberalizma sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka. Metodologiju apstrakcije unapredio je Robert Lukas (Nobel za 1994), razvivši

modele opšte ravnoteže, prihvatljive i progresivnim i konzervativnim ekonomistima.

Poslednja poglavlja bave se posledicama zloupotrebe modela u finansijama, teoriji trgovine i klimatskih promena. Podseća nas na ekonomiste Roberta Mertona i Majrona Skolsa (Nobel za 1997) koji su učestvovali u razvoju modela za vrednovanje i trgovinu složenim finansijskim instrumentima. Ovaj dvojac bio je u upravnom odboru hedž fonda *Long-Term Capital Management* koja je koristila tzv. Blek-Skols-Mertonov matematički model. Ipak, kompanija je 1998. godine bankrotirala, delom zbog oslanjanja na jednačine zasnovane na nerealnim pretpostavkama poput nultih transakcionih troškova i neograničene mogućnosti „sortovanja” (short-selling) (Stewart, 2013).

Glavni popularizator neoklasične teorije međunarodne trgovine bio je Pol Krugman (Nobel za 2008). Njegova je teza da se ekonomski razvoj ostvaruje specijalizacijom po logici komparativnih prednosti, gotovo bez obzira na stepen dodate vrednosti izvoza. No Krugman je, zbog karijerne pragmatičnosti, izostavio važan aspekt stvarnosti. U međunarodnoj trgovini, mogu se razviti samo zemlje specijalizovane za izvoz visoke dodate vrednosti, dok zemlje koje rade suprotno očekuje još veće zaostajanje za razvijenim zemljama (Rejnert, 2010).

Uprkos nerealističnosti, dominantnu teoriju trgovine usvojile su ključne organizacije poput Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda. Zato su, kako bi dobile kredite i podršku, postsocijalističke zemlje i bivše kolonije morale da slušaju preporuke: da privatizuju strateške delatnosti, deregulišu privredu i specijalizuju se u izvozu sirovina i robe niske dodate vrednosti. To je većinu zemalja u razvoju zaključalo u podređenom položaju u međunarodnoj podeli rada.

Istorija ekonomskog modeliranja istorija je pravljenja „finansijskih modela bez scenarija krize, modela svetske trgovine bez moći države, antimonopolskih modela bez moći korporacija, pa čak i klimatskih modela bez klime” (str. 252). Ovo poslednje pokazao je Vilijam Nordhaus (Nobel za 2018), konzervativni ekonomista i pionir klimatske ekonomije. Pošto se Nordhaus, kako piše autor, zalagao za ukidanje minimalne zarade za mlade, socijalne pomoći i drugih „svetih krava što koče igru tržišnih sila” – smatrao je da će tržišni mehanizmi rešiti klimatsku krizu.

On je integrisao teoriju rasta i klimatologiju u *Dinamički integrisani model klime i ekonomije* (DICE) koji se, prema Dajeru, svodio na analizu troškova i koristi od klimatskih politika. Na osnovu nje je zaključio da je gornji cilj od dva stepena globalnog zagrevanja – dogovoren Pariskom sporazumom – „suštinski neostvariv”. Zato je predlagao povećanje cilja na četiri stepena, nazvavši to optimumom sa ekonomske tačke gledišta.

Život u centru ekonomije – ne ekonomija u centru života

„Malo je upotrebljivih ekonomskih ideja, ako ih uopšte i ima, koje se ne bi mogle izraziti jasno”, napisao je Džon Kenet Galbrajt (1978) poručivši da, sa porastom blagostanja, ekonomska nauka postaje sve manje prikladna kao vodič javne politike.

Upravo je to Dajerov lajtmotiv: ekonomska tačka gledišta je pogrešna tačka gledišta. Zbog toga, optimistički, poslednje pasuse posvećuje „normalizaciji akademske ekonomije”. Ključni trenutak locirao je u 2013. godinu, kada je objavljen *Kapital u 21. veku* Tome Piketija, kao zapaženo kritičko delo zasnovano na istorijskim podacima.

Nakon ove studije, ekonomisti su se odvažili da glasnije preispituju ekonomsku ortodoksiju i koncentraciju moći koju ona opravdava. Dajer ispravno zaključuje da ključne probleme današnjice, poput klimatske krize i nejednakosti, treba sagledavati u punoj njihovoj složenosti i sa osećajem za istorijske detalje. Ujedno se, možda retorički, pita nije li slučajnih posledica apstraktnog teoretisanja bilo previše da bi bili slučajni.

Literatura:

Blaug, M. (2017). *Metodologija ekonomije ili kako ekonomisti objašnjavaju*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.

Dikens, Č. (2024). *Teška vremena*. Beograd: Laguna.

Dyer, N. (2024). *Ricardo's Dream: How Economists Forgot the Real World and led Us Astray*. Bristol University Press.

Galbrajt, Dž. K. (1978). *Nova industrijska država*. Zagreb: Stvarnost.

Mankju, G. (2008). *Principi ekonomije*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.

Rajnert, E. (2010). *Spontani haos: ekonomija u doba vukova*. Beograd: Čigoja štampa.

Stewart, I. (2013). *In Pursuit of the Unknown: 17 Equations That Changed the World*. New York: Basic Books.

Pre štampe (Online First) 19.3.2025.